

Ettepanek metsanduse arengukava aastani 2030 koostamiseks

Majandusvaldkonna alamtöörühma parandused peatükis 2.3.

2.3 Arengukava koostamise käigus käsitlemist vajavad prioriteetsed probleemid

Töörühma koosolekul 14. juunil 2018 valis iga alamtöörühm välja 3 prioriteetset, kokku 12 Eesti metsanduse kõige olulisemat arengukava koostamise käigus käsitlemist vajavat probleemi. Probleemid on esitatud koos alamtöörühmades koostatud kirjeldustega.

Eesti metsanduse institutsionaalset raamistikku puudutav probleem:

- metsade majandamine ja metsade kaitsmine on ühes ministeeriumis

Probleemi taust: Tegemist on huvide konfliktiga. Üks ministeerium peab hea seisma nii selle eest, et liiga palju ei raiutaks, kui ka lubama raiuda ning see on põhjustanud ka konflikti ühiskonnas. Probleem on analoogiline probleemiga maavarade kasutamisel. Metsaomanikul puudub kindlus oma vara kasutamise vabaduste säilimise osas ja ettevõtetele puudub investeringukindlus. See tuleneb lühikese etteteatamise ajaga muudatustest õigusloomes ja kaitsealade moodustamisest. Metsasektori osakaal riigi majanduses on riigis niivõrd olulise tähtsusega ning, et valdkonna otsuste majanduslikku mõju peaks kaaluma oluliselt ka laiemalt kui ühe ministeeriumi piires (näiteks 2017. aastal kaitsealade moodustamisel alade valimine riigimetsa ilma põhjaliku majandusmõjude analüüsita).

Eesti metsanduse rahanduslike ja majanduslike meetmeid puudutavad probleemid:

- metsa loodusväärtuste hoidmise finantsmehhanism ei ole piisav, jätkusuutlik ja õiglane
- piirangute õiglase hüvitamise meetmed ei ole olnud piisavad
- piirangutest tulenevate saamata jäänud tulu kompenseerimine metsaomanikele ja kohalikele omavalitsusele pole sageli piisav või puudub üldse

Probleemide taust: Eesti põhiseadus on looduskasutuse ja eraomandi suhete osas vastuoluline, esmajoones §32 („Igaühel on õigus enda omandit vabalt vallata, kasutada ja käsutada. Kitsendused sätestab seadus. Omandit ei tohi kasutada üldiste huvide vastaselt.“). Küsimus on siin üldistes huvides kehtestatavate kitsenduste sisus ja selles, mida ja mil määral riik kompenseerib. Hetkel kehtiva tõlgenduse järgi¹ on loodusväärtuste säilitamiseks makstavate toetuste raha hinnanguliselt puudu 3 mln EUR aastas². Ökoloogi vaatenurgast ei ole selline lahend õiglane: omanikud, kes on oma metsa loodusväärtusi isikliku tulu saamise eesmärgil kahjustanud, koormisi ei kannu, mis viib vastuoluni põhiseaduse §5 ja §53-ga. Täna ei ole täpselt teada, mis läheb ühiskonnale maksma metsa kaitse alla võtmine. Kulud arvestatakse vaid osaliselt: maa maksustamisega seotud muutusi, võimalikku maa väljaostmise kulu, kulud kompensatsioonile, samuti ka otseseid kulud looduskaitse tegevustele. Samas jäetakse arvestamata riigil saamata jääv maksutulu kui mets jääb majandusest välja, loomata jääv lisandväärtus ja administreerimisega seotud kulud. Lisaks on

Kommenteeritud [KL1]: Majanduse töörühma kommentaar: põhiseadust ei ole hea kritiseerida, küll võib viidata.

¹

http://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_ettepanek_nr_8_riigikogule.pdf

² Irje Möldre/SA Erametsakeskus, käsikirja MAK2030 töörühmale, 1.4.2018

veel ligi 14 000 ha piiranguvööndeid väljaspool Natura 2000 võrgustiku, kus sarnast toetust ei rakendata. Tänapäevani on Natura 2000 erametsatoetust makstud Eesti maaelu arengukava vahenditest ja seda kahe arengukava perioodi jooksul rohkem kui 38 miljoni euro eest. Kuna see raha tuleb põllumeeste eelarve vahenditest, siis on selle meetme rahastamine sellest arengukavast olnud keerukas ja õigustatult tekitanud põllumeestes küsimusi. Puuduvad administratiivsed meetmed, kuidas võtta metsamajanduse korraldamisel arvesse liikide esmaleiud. Majandusmetsades on esmaleiud sisuliselt kaitseta raiete kahjuliku mõju eest ning puuduvad ka kahjulike mõjude vältimisega kaasnevate piirangute või kohustuste (nt võõrliikide tõrje) kompenseerimise viis. Puudub toimiv ja piisavalt rahastatud riiklik süsteem rakendusuringute tellimiseks, et vähendada jooksvalt olulisi infolünki. Eraomanikul puudub huvi sõlmida vääriselupaiga kaitse lepinguid või ei saa nad neid sõlmida, kuna riigielarves ettenähtud summa on juba ära kasutatud.

~~Maa maadevahetust kui ühte kompenseerimismehhanismi ei kasutata. Eelkõige lihtne kompenseeriv meede eraomanikele, aidates vahetada sotsiaalselt või ökoloogiliselt kõrgema väärtusega erametsatüki majanduslikult samaväärse ning samas piirkonnas asuva riigimetsa vastu, mis on sotsiaalses või ökoloogilises mõttes vähem huvipakkuv. Süsteem vajaks kontrollmehhanismi, välistamaks selle abil petturliku tulu teenimist, missuguse võimaluse ärahoidmiseks saame kasutada meie mineviku metsanduspoliitikast saadud korrupsioonimehhanismi õppetundi.~~

Piirangutega maade omanikele makstavad toetused puuduvad või on ebamotiveerivad. Riik annab looduskaitsealustele maadele küll maamaksu soodustusi, kuid see vähendab laekumisi kohaliku omavalitsuse eelarvesse, mis halvendab seadusega kohalikule omavalitsusele pandud ülesannete täitmist.

Probleemid, mis puudutavad Eesti metsaressurse ja nende panuse säilitamist globaalsesse süsinikuringesse

- **Eesti metsade majandamine ja maakasutus ei pruugi olla metsade süsinikuvaru seisukohalt optimaalne, samas kui eesmärk võiks olla metsade süsinikuvaru ja sidumisvõime suurendamine**

Probleemi taust: Eesti metsade majandamises on komponente nagu lageraie põhisus, kuivendatud metsade ja süsinikubilansis küttepuidu suur osakaal. Ökoloogiliselt vähem väärtuslikku maad (madalaboniteediline põllumaa, rekultiveeritud maa, suurte ülekandeliinide alune maa) ei kasutata piisavalt süsiniku sidumiseks.

- **Raiemahud on tasemel, mis metsade vanuselise struktuuri muutuste kaudu ohustab elurikkust ja võib ohustada teisi metsade ökoloogilisi funktsioone /selle probleemi olemuse/sõnastuse osas puudub töörühmas konsensuslik otsus/**

Probleemi taust: Eesti metsade vanuseline struktuur ja raievanuste langetamine võimaldab ebaproportsionaalselt suurt osa metsamaast käsitleda raieküpse puistuna, mille ulatuslike raiete tulemusena on raiesmike ja noorendike osakaal alates 1990. aastatest oluliselt suurenenud. Metsade täiendav kaitse kompenseerib seda trendi osaliselt ning pikas perspektiivis täidavad kaitsealad esmajoones põlismetsaelustiku kaitse ülesannet. Seetõttu on majandusmetsade roll elurikkuse säilitamisel vähenemas, mis on kõige probleemsem suksessiooniliste metsade elustikule, kes lageraieid ei talu, ja halvasti levivatele liikidele. Metsade teiste ökoloogiliste funktsioonide võimalikku kahjustamist metsade vanuselise struktuuri muutuste tõttu ei ole Eestis seni uuritud, kuid ulatuslike raiete korral võib eeldada mõjusid mullatekkele ja veekvaliteedile.

Probleem, mis on seotud metsade tootlike funktsioonide (puiduliste ja mitte-puiduliste) säilitamise ja ergutamisega:

- metsandusega seotud taristute (teede) korrashoid ja areng pole piisavalt tagatud

Probleemi taust: tegemist on kompleksse probleemiga, pärsitud on nii majandustegevus kui ka elanike liikumisvõimalused, kuna metsateed ja kuivendusvõrgud on ebarahuldavas seisukorras. Investeeringute mahud on olnud puudulikud. Paljud metsaomanikud ei ole majanduslikult ise suutelised neid investeeringuid tegema.

Probleem, mis on seotud metsaökosüsteemide bioloogilise mitmekesisuse säilitamise, kaitsmise ja asjakohase parendamisega:

- ~~erametsad ei uuene okaspuuga. Erametsade puuliigiline koosseis on muutunud majanduslikult väheväärtuslike puuliikide suunas. Raiesmike vähese kultiveerimise ja hooldusraiate (valgustus) vähese teostamise tõttu.~~

Probleemi taust: erametsad ei uuene okaspuuga raiesmike vähese kultiveerimise ja hooldusraiate (valgustus) vähese teostamise tõttu. Raiesmike vähene uuenemine okaspuuga on seotud ka ulukikahjudega. Probleem on ka seemlate vähesus, sh tulevikku silmas pidades Eesti looduslike laialehiste puuliikide seemlad.

– Taasiseseisvunud Eesti Vabariigi ajal on raiutud erametsamaadel toimunud looduslik uuenemine peamiselt lehtpuudega, okaspuu noorendikud moodustavad noorendike hulgast vaid 15,6%. See ei taga puidutööstuse konkurentsivõimet. Metsa ei uuendata samaväärselt. Keskkonnaameti 2014. aasta lageraie alade inventuur näitas, et erametsades eelmise põlve peapuuliigiga uueneb männikute lageraielankidest 7% (RMK 43%), kuusikute lageraielankidest 12% (RMK 88%) ja kaasikute lageraielankidest 99% (RMK 27%). Keskkonnaameti hinnangu kohaselt uuendati 2017. aastal istutamise ja/või külvida erametsades uuendusraielankidest u 35%.

2016. aastal kasutati eramaal metsade uuendamiseks ja metsastamiseks 8,7 miljonit metsataime. Kehtiv metsanduse arengukava näeb ette, et 2020. aastaks peavad erametsaomanikud uuendama 40% uuendusraie aladest istutamise ja/või külvida, milleks on vaja u 11,7 miljonit metsataime aastas. Juhul, kui soovitakse kasutada vaid Eestis kasvatatud metsataimi, on aastas vaja hinnanguliselt viis miljonit metsataime rohkem kasvatada.

Noorendike hooldust tehti Euroopa Liidu poolt rahastatava toetuse abil aastatel 2007-2015 kokku 24 620 ha, mis moodustab väljaspool riigimetsamaad noorendike pindalast vaid 13%.

Uluki kahjustuste tõttu hävivad rajatud kultuurid ning seetõttu metsaomanik ei soovi uuendada piisavalt okaspuudega. Sellest tulenevalt uuendatakse või uueneb mets kasvukohale tihti majanduslikult sobimatu puuliigiga.

Probleemid, mis puudutavad teiste sotsiaalmajanduslike funktsioonide ja tingimuste säilitamist:

- Puudub riigi pikaajaline plaan majandatavate metsade, majanduspiirangutega metsade ja rangelt kaitstavate metsade osakaalu kohta koos mõjude hinnanguga metsanduslikule haridusele ja tööhõivele (ühendatud 2 probleemi:
 - o Puudub metsamajanduse pikaajaline visioon ning metsamajanduse stsenaariume pole koostatud koos mõjude hinnanguga metsanduslikule haridusele ja tööhõivele

- Puudub riigi pikaajaline plaan majandatavate metsade, majanduspiirangutega metsade ja rangelt kaitstavate metsade osakaalu kohta)

Probleemi taust: erinev raieintensiivsus tulevikus avaldab erinevat mõju tööhõivele ja SKPle. Võimalikke negatiivseid mõjusid tuleks juba praegu hinnata ning töötada välja programm võimalikult sujuvaks üleminekuks. Lähtuvalt MAK2020 indikatsioonidest on tehtud investeeringuid, loodud töökohti ja ümber orienteeritud soojamajandus. Puidul on kandev roll kohalikus küttemajanduses ning väliskaubanduse bilansi tasakaalustamises. Raiemahu langemine alla 11 mln tihumeetri mõjutab negatiivselt Eesti väliskaubandust, puidutööstust, metsandussektori tööhõivet, maksulaekumist ja kodusooja tarbijaid. Puidutööstus on praktiliselt ainus majandusvaldkond, mis tasakaalustab Eesti väliskaubanduse bilanssi. Raiemahu vähenedes alla 11 mln tihumeetri peaksime hakkama võtma laene. Raiemaht ja juurdekasv ei vasta Eesti metsade potentsiaalile. Puidu pakkumine on muutlik ja [puidutööstusel ei ole võimalik arvestada ühtlase puiduvooga](#). Omanikul puudub kindlus oma vara kasutamise vabaduste säilimise osas, ettevõtetel puudub investeeringukindlus jne. See tuleneb lühikese etteteatamise ajaga muudatustest õigusloomes ja kaitsealade moodustamisest.

Majandustegevuse piiramine ja keelamine vähendab olemasolevate ja potentsiaalsete töökohtade arvu. Range kaitsereežiimiga metsade osakaalu suurendamine mõjutab nii otsest (majandamisest väljajäänud metsade raie, istutus, hooldus) kui ka kaudset tööhõivet (transport, sae- ja puidutööstus, metsataime kasvatus jm). Samuti vähenevad eraldised riigieelarvesse, millest tekivad töökohad sotsiaalsfääri, haridussfääri, kultuurivaldkonda jne. Enamik metsandusega otseselt ja kaudselt seonduvaid töökohti on seotud maapiirkondadega, seega vähendab metsade majandamise keelamine eriti maapiirkondade tööhõivet. Märkimist väärib ka asjaolu, et Eesti on rangelt kaitstavate metsade osakaalult juba Euroopas esirinnas.

- **Füüsilisest isikust erametsaomanike (edaspidi talumetsaomanike) arvu ja nende omandis oleva metsamaa jätkuv vähenemine ning juriidilisest isikust metsaomanike (edaspidi firmametsaomanike) metsamaa pindala intensiivne suurenemine**

Probleemi taust: järjest enam väheneb talumetsaomanike, meie põliskultuuri järjepidevuse kandjate, arv ning talumetsaomanike omandis oleva metsamaa pindala. Metsandusliku ühistegevuse suunamisel ei arvestata rahvusvaheliselt tunnustatud ühistegevuse põhimõtetega ning see on toonud kaasa talumetsaomanike vähese huvi ühistegevuse vastu. Vastavalt 2015. aastal läbi viidud erametsaomandi struktuuri uuringutele on metsomand liikunud füüsilistelt isikutelt juriidiliste isikute omandisse ning võib täheldada nii suunda metsaomandi jätkuvale koondumisele juriidiliste isikute kätte kui ka suurte metsaomanike metsaomandi suurenemist (kontsentreerumine). Erametsamaa on koondumas mõne tuhande juriidilise isiku kätte tuues tulevikus eeldatavalt kaasa senisest aktiivsema metsamajandamise, kuna juriidilised isikud on metsmajanduslikel töödel u 1,8 korda aktiivsemad kui füüsilised isikud.

Metsaomandi koondumine kaotab Esimese Vabariigi ajast jäänud maaomandi järjepidevuse ning koos sellega eelkõige metsaomanikust linnainimese senise sideme maa ja loodusega. Mets on olnud eksistentsiaalne osa eestlusest ja eestlase narratiivist, nagu sellest on kirjutanud oma raamatutes näiteks Valdur Mikita.

- **Ebapiisav loodushoidlike tavade ning metsaga seotud Eesti rahvakultuuri traditsioonide õpetamine koolides**

Probleemi taust: Eesti inimeste pärimuslik loodustundmine väheneb. Talupojapärимuse ja esivanemate loodushoidlike tavade käsitlemist, looduslikke pühapaiku, loodusemetsa ja majandusmetsa võrdlevaid materjale ning püsimsanduse ja intensiivmetsanduse erinevusi tutvustatakse liiga vähe.

- **Looduslikud pühapaigad kõnetaksid tänapäeva kultuuris rohkem inimesi, kui neid tõlgendada läbi metsa ja tervise omavaheliste suhete aspekti**

Probleemi taust: 80-datel otsis Jaapan ideed, kuidas linnastuv ja loodusest kaugenev inimene taas metsa viia. Selle tarvis loodi üle Jaapani poolsada shinrin-yoku keskust, mille eesmärgiks oli ühendada jaapani rahvausust pärinev šintoistlik praktika tänapäevase teadusuuringutel põhinev tervisekäitumisega. Katse ühendada iidne kultuur kaasaegse inimese maailmapildiga langes viljakasse pinnasesse ja tänapäeval on ilmunud kümneid raamatuid jaapani metsakümbluse kohta, lisaks sadu teadusartikleid. Üks konkreetne lisaväärtus, mida selline projekt kaasa tõi, oli suur rahvusvaheline huvi metsa ja tervise seotud teadusuuringute vastu. Tänapäeval on metsa ja tervise suhete kohta avaldatud teadusuuringute lipulaevaks kujunenud Jaapan ja Lõuna-Korea, viimasel aastakümnel ka Põhjamaad. Seega võiks Jaapan olla mitme aspekti poolest metsa kultuuriliste ja sotsiaalsete külgede väärtustamisel Eestile huvipakkuvaks eeskujuks. Ka jaapanlastel võttis aega umbes kolmkümmend aastat (sama palju kulus aega ka Oskar Looritsal), et luua olemuslik side metsamaastike ja rahvusliku eneskuvandi vahele. See on võimaldanud jaapanlastel tabada mitut kärbest ühe hoobiga: praktiseerida ühelt poolt oma vana kultuuri, teiselt poolt edendada kaasaegset tervisekäitumist ning viimaks kujundada sellest ka arvestatav rahvusvaheline märk. Kuna eestlaste ja jaapanlaste loodustunnetuses võib leida palju ühisjooni (näiteks looduse hingestatuse taju), siis kõnetaks metsa teraapiline aspekt ka eestlasi. Eestlaste ja jaapanlaste sarnasel loodustunnetusel on selge põhjus: vanal eestil rahvausul on rohkesti ühisjooni vana jaapani rahvausu šintoisimga. Mõlemad on animistlikud usundid, kus puuduvad kanoonilised tekstid ja valitseb sünkretistlik usupraktika.